

Helseetaten

Dato: 20.07.18

Deres ref:

Vår ref (saksnr):

Saksbeh:

Arkivkode:

Innspill til handlingsplan for seksuell og reproduktiv helse i Oslo kommune

Pro Sentret takker for invitasjonen til å bidra i arbeidet med å utvikle en handlingsplan for seksuell og reproduktiv helse i Oslo kommune. For en nærmere presentasjon av Pro Sentret og våre tjenester vises det til www.prosentret.no.

Vårt utgangspunkt er «Hva bør prioriteres i handlingsplanen for seksuell og reproduktiv helse slik at behovene hos målgruppen(e) dere tilbyr tjenester til er bedre dekket i Oslo kommune?».

Mål: Handlingsplanen bør ha et overordnet forebyggingsmål, med tiltak som er egnet til å styrke personers seksuelle helse og redusere risiko for seksuell uhelse.

Seksualitetsundervisning

Retten til omfattende, kunnskapsbasert seksualitetsundervisning er forankret i menneskerettighetene og medvirker til å styrke barn og unges helse, velvære og respekt samt forbygger uhelse på flere områder i livet¹. Undervisningen må starte når barna er små, og må ses i et livsløpsperspektiv.

Mål: Alle barn og unge i Oslo skal få en normkritisk, grundig og likeverdig seksualitetsundervisning i barnehage og skole.

Slik undervisning kan bidra til å forebygge at unge kommer i situasjoner der de bytter seksuelle tjenester mot goder. For noen av disse vil slik erfaring kunne gjøre veien til å tilby seksuelle tjenester mot betaling, kort. Forskning tyder også på at god og kunnskapsbasert seksualitetsundervisning kan ha en forebyggende effekt på det å kjøpe eller bytte til seg seksuelle tjenester.

Personer som selger sex er særlig utsatt for vold, trusler og trakassering. Seksualitetsundervisning bidrar til å skape holdninger som respekt for mennesket og egne og andres grenser, som igjen forebygger vold og trakassering.

Reduksjon i sosiale ulikheter i helse

Sosiale helseforskjeller gjelder for nesten alle sykdommer, skader og plager. Vi ser forskjellene i alle samfunnslag, aldersgrupper og mellom kjønn. Blant personer som selger sex i Oslo er de sosiale helseforskjellene spesielt synlige. Fattigdom, diskriminering og mangel på rettigheter gjør det vanskelig for mange å ivareta egen helse både i opprinnelsesland og mens de oppholder seg i Norge.

¹Comprehensive Sexuality Education (CSE): <https://www.unfpa.org/> <https://www.ippf.org/search?s=CSE>

Mål: Handlingsplan for seksuell og reproduktiv helse må ha som mål å redusere sosiale ulikhet som skaper helseforskjeller.

Hovedmålet i Folkehelseplan for Oslo 2017-2020 er at «Innbyggerne opplever god helse og trivsel, uavhengig av hvem de er og hvor de bor i Oslo». Vi mener at målet bør være «Alle opplever god helse og trivsel, uavhengig av hvem de er og hvor de oppholder seg i Oslo».

Tiltak: Pro Sentret foreslår at forebyggende tiltak som lett tilgjengelig sikker prevensjon mot graviditet for kvinner i fertil alder og mot infeksjoner som kondom, vaksinerings mot hepatitt A/B og PeP og PreP² inkluderes i planen, og at alle gis rett til fri tilgang.

Tiltak: I Folkehelseplan for Oslo 2017-2020, tiltaksplan for satsingsområdet «En inkluderende by som fremmer deltagelse og medborgerskap og forebygger ensomhet» foreslår vi at Oslo kommune utvider tiltak 12 til å gjelde alle fertile kvinner som er spesielt sårbare, av fysisk, psykisk eller sosiale grunner.

Tiltak: Pro Sentret foreslår at kommunal legevakt gjøres tilgjengelig for alle, uavhengig av betalingsevne og oppholdsstatus, slik at alle trygt kan ivareta egen helse.

Opplæring av ansatte i helse- og sosialsektoren

Helse- og omsorgsdepartementet mener at helse- og sosialfaglig personell med 3-årig utdanning bør være i stand til å gi folk rom til å ta opp seksualitet og seksuell helse, samt gi begrenset og tilpasset informasjon om basale spørsmål. Vår påstand er at ansatte i helse- og sosialsektoren ikke opplever at de er kompetente til dette. Vår erfaring er at seksuell helse sjelden eller aldri blir adressert når våre brukere mottar tjenester fra andre tjenesteytere. Kunnskap om hvordan identifisere og gjenkjenne bytte og salg av sex som sårbarhetsfaktor, er viktig i et forebyggingsperspektiv og for å motarbeide stigma, skyld og skam som skaper uhelse.

Mål: Handlingsplanen må ha som mål at ansatte i helse- og sosialsektoren skal ha tilstrekkelige opplæring/kunnskap om seksuell helse, inkludert kjøp, salg og bytte av sex, til å kunne snakke med pasienter/brukere om dette på en god måte.

Tiltak: Det utvikles et opplæringsprogram med den hensikt å øke kompetansen hos kommunens ansatte innen helse- og sosialsektoren på temaene kjøp, salg og bytte av sex.

Unge som bytter sex

Blant de som jobber med barn og unge i Oslo jobbes det ikke systematisk med temaet unge som bytter sex mot goder og de har en tilnærming til unge som bytter sex som er preget av heteronormative holdninger og stereotypiske kjønnsrollemønstre³. De ansatte etterlyser selv mer kunnskap om tematikken og formidler et sterkt ønske om at temaet må ha plass i gjeldene styringsdokumenter for deres arbeid.

²Post-eksposisjonsprofylakse (PeP): <http://www.hivfag.no/smitte-pep#pep>

Pre-eksposisjonsprofylakse (PreP): <http://www.hivfag.no/smitte-pep#prep>

³ Se Pro Sentrets rapporter «Sex som kapital» og «Mistanke og magesfølelse» fra 2016.

Mål: Økt kunnskap om salg og bytte av sex inngår i styringsdokumentene som gir føringer for hva personer som jobber med barn og unge i Oslo skal prioritere å jobbe med.

Mål: Handlingsplanen må ha som mål å øke kommunalt ansattes bevissthet rundt gutters og transungdoms sårbarhet og utsatthet knyttet til seksuell helse og uhelse, inkludert bytte av sex og seksuelle overgrep.

Pro Sentret har på oppdrag fra EHA arrangert opplæringsdager for ansatte som jobber med barn i Oslo kommune om «selvbestemt seksualitet, forebygging av voldtekt/seksuelle overgrep og arbeid med unge som bytter/selger sex» siden 2012. Foredragsholderne kommer fra Stiftelsen Tryggere, Sex og Samfunn og Pro Sentret og har som mål å tilføre deltakerne kunnskap for å jobbe forebyggende og med tidlig intervensjon.

Mål: Handlingsplanen må ha et mål om at ansatte som jobber med barn og unge i Oslo kommune skal ha tilstrekkelige opplæring om seksuell helse, inkludert kjøp, salg og bytte av sex, til å kunne snakke med barn og unge om dette på en god måte.

Tiltak: Det bevilges tilstrekkelig midler til å kunne imøtekomme behovet for opplæringsdager om «selvbestemt seksualitet, forebygging av voldtekt/seksuelle overgrep og arbeid med unge som bytter/selger sex» gjennom planperioden.

Seksualvane- og erfaringsundersøkelser må prioriteres

De voksnes kunnskap og tanker om ungdoms seksualvaner preges av antakelser, enkelthendelser, medieoppslag om «grenseløs seksualkultur» og en fremmedgjøring knyttet til digitaliseringen av ungdoms liv og seksuelle utforskning⁴. For å gi barn og unge god seksualitetsundervisning og gode tilbud knyttet til seksuell helse trenger vi mer kunnskap om ungdoms seksualvaner og tanker om seksualitet. En kunnskapsbasert tilnærming vil kunne bidra til at ansatte i kommunen kan jobbe systematisk for å styrke den selvbestemte seksualiteten hos barn og ungdom og samtidig forebygge seksuelle overgrep, bytte av sex, uønskede svangerskap og spredning av SOI.

Mål: Handlingsplanen må ha som mål å tilføre kommunen tilstrekkelig kunnskap om ungdoms tanker og erfaring knyttet til sex og seksualitet, seksualvaner og seksuell og reproduktiv helse

Tiltak: Oslo kommune bør gjennomføre en seksualvaneundersøkelse blant unge i Oslo i løpet av planperioden og bruke denne som kunnskapsgrunnlag for tiltak som iverksettes. Seksualvaneundersøkelsen må omfatte alle unge i hele Oslo og ikke kun til ungdom som går på er på skolen (som Ungdataundersøkelsen).

Ungdata

Ung i Oslo 2018 inkluderte for første gang på over 20 år et spørsmål om unges erfaringer med å bytte sex. Dataene fra dette spørsmålet må analyseres. Det er særlig aktuelt å se nærmere på hva ungdommene har svart på spørsmål om fysisk og psykisk helse, forhold til foreldre, rus, mobbing, vold, kriminalitet, kosthold, venner, fritid og skole. Innsikt i ungdommenes erfaringer og livssituasjon vil gjøre det være lettere å lage målrettede tiltak for tidlig intervensjon og forebygging.

⁴ Se Pro Sentrets rapporter «Sex som kapital» og «Mistanke og magesfølelse» fra 2016.

Tiltak: Det må settes av ressurser til å analysere dataene knyttet til ungdommene som har svart at de har erfaring med å bytte seksuelle handlinger mot goder i «Ung i Oslo 2018».

Rus, psykiatri og seksuell helse

Pro Sentrets erfaring er at seksuell helse, eller uhelse, sjelden eller aldri er tema i møtet mellom pasienter med rus- og psykiske lidelser og behandlingsapparatet. Tausheten motarbeider tilfriskning og sementerer skam og stigma. All den tid seksualiteten og seksuell helse er fraværende i behandlingsapparatet forblir den uutnyttet som helsefremmende ressurs. Resultatet blir at jobben vi gjør med tanke på å styrke folks hverdagsmestring og autonomi blir utilfredsstillende.

Mål: Handlingsplanen må ha et mål om at befolkningsgruppen med psykiske lidelser og/eller rusavhengighet vies særskilt oppmerksomhet.

Tiltak: Det utarbeides tiltak og settes av tilstrekkelig ressurser i handlingsplanen for å sikre at seksuell helse alltid er et tema i møtet mellom pasienter med rus- og psykiske lidelser og behandlingsapparatet.

Inkluderende handlingsplan

En handlingsplan for seksuell helse må være inkluderende og normkritisk. Det er et grunnleggende problem at samfunnet fortsatt har et heteronormativt syn på eller forståelse av sex og seksualitet generelt og salg eller bytte av seksuelle tjenester spesielt. Kommersiell sexsalg som fenomen er stort sett forstått som kvinner som selger og menn som kjøper. Dette bildet er langt fra realiteten. Kvinner, menn og transpersoner er aktører. Ved å inkludere mangfoldet i relasjonene vi inngår i seksuelt og vise bredde i perspektivet på menneskelig seksualitet, kan erfaringer med å bytte og selge sex bli en del av vår bevissthet og dermed bli uttalte og anerkjente som viktige erfaringer i et menneskes liv.

Mål: Handlingsplanen må ha som mål å fremme et syn på seksualitet og seksuell helse som er inkluderende og normkritisk.

Bekjemp skam og stigma

Skam og stigma fører til uhelse og hindrer individet å oppnå et best mulig liv. Handlingsplanen må tilstrebe å bidra til å avskaffe skam og stigma og erstatte myter og fordommer om prostitusjon med innsikt og kunnskap, og derigjennom nå et viktig mål for folkehelsen. Pro Sentret bidrar gjerne aktivt inn i det videre arbeidet med planen, og mener at Pro Sentret som erfaringsbasert kunnskaps- og tjenesteleverandør har en viktig plass i Oslo kommunes handlingsplan for seksuell helse.

Vedlegg

Ad innspill til handlingsplan for seksuell og reproduktiv helse i Oslo kommune

Dette dokumentet inneholder en kort presentasjon av Pro Sentrets tjenester og svar på noen av de spørsmålene som er stilt i e-post. Viser ellers til eksisterende informasjon og dokumenter på www.prosentret.no.

Pro Sentret er Oslo kommunes tjenestetilbud for personer som har erfaring med å bytte eller selge sex. Tiltaket er unikt, både nasjonalt og internasjonalt. Vi driver en helseklinikk og et sosialt møtested, i tillegg har vi tilbud om individuell oppfølging og rådgivning, samt juridisk bistand. Helseklubben har seksuell helse som spesialfelt, og tilbyr smittesjekk og behandling for seksuelt overførbare infeksjoner, vaksinasjon, prevensjon, bistand ved graviditet og abort. Sosialfaglig tilbys støttesamtaler, råd og veiledning, bistand i kontakt med hjelpeapparat, politi og andre instanser. Vi følger ved behov til behandling og rådgivning andre steder, og bistår ved anmeldelser av vold og overgrep.

Pro Sentret er også nasjonalt kompetansesenter på prostitusjonsfeltet. Direkte kontakt med miljøet og løpende utarbeidelse av dokumentasjon gir merverdi til både brukere av tjenestene våre og til samfunnet og bidrar til at stemmene til personer med prostitusjonserfaringer blir hørt.

Overordnede og lokale planer, strategier, retningslinjer og føringer

To statlige handlingsplaner har vært førende for arbeidet vårt. Det dreier seg om Handlingsplan – Forebygging av uønskede svangerskap og abort 2010–2015⁵ og Aksept og mestring - nasjonal hivstrategi (2009 - 2014)⁶. Disse handlingsplanene er nå i departementet byttet ut med **Strategi for seksuell helse (2017–2022) Snakk om det!**⁷. I tillegg har veiviser i seksuell helse – lokalt folkehelsearbeid - faktorer som påvirker seksualiteten i et folkehelseperspektiv⁸ gitt oss inspirasjon. Veiviseren tar for seg hvordan kommunen kan tilrettelegge og utforme tjenester og tiltak rettet mot positiv seksuell helse; selvbestemmelse, mestring og råderett over kropp og seksualitet.

Kunnskap og verdier

Pro Sentrets egen virksomhetsstrategi, tiltaksplan 2017 -2018, formulerer vårt overordnede prinsipp som er hentet fra menneskerettighetserklæringens artikkel nummer 1:

«Alle mennesker er født frie med samme menneskeverd og menneskerettigheter» og vår visjon er «Et samfunn hvor personer som selger sex er sosialt inkludert og hvor ingen opplever prostitusjon som eneste alternativ». Tjenestetilbudet vårt baseres på prinsippene selvbestemmelse, brukermedvirkning, forebygging og skadereduksjon. Endringer i brukergruppas behov legges til grunn for utviklingen av tjenestene våre.

Våre overordnede verdier er:

⁵ <https://helsedirektoratet.no/publikasjoner/handlingsplan-forebygging-av-uonskede-svangerskap-og-abort-20102015-statusrapport>

⁶ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/aksept-og-mestring---nasjonal-hivstrategi/id571320/>

⁷ https://www.regjeringen.no/contentassets/284e09615fd04338a817e1160f4b10a7/strategi_seksuell_helse.pdf

⁸ <https://helsedirektoratet.no/folkehelse/folkehelsearbeid-i-kommunen/veivisere-i-lokale-folkehelseiltak/seksuell-helse-lokalt-folkehelsearbeid#kunnskapsgrunnlag>

- Å ha et rettighetsperspektiv i alt vi gjør
- Å bidra til å styrke individets autonomi og selvbestemmelse
- Å anerkjenner enkeltindividets rett til å velge og å respektere deres valg
- Å ha en likestillings- og ikke-diskriminerende tilnærming i alt arbeid

Vår kunnskap er erfaringsbasert og faglig fundert. Pro Sentret gjør kartleggingsarbeid og rapporterer om trender og utviklingen i prostitusjonsmarkedet. Dette arbeidet er grunnleggende for videreutvikling av tjenestetilbudet til brukerne våre og for øvrige tiltak som gir tjenester til personer som selger eller bytter sex.

Kunnskapsgrunnlaget

Egne rapporter

Det å kartlegge årsaker til og mulige virkninger av salg eller bytte av sex, er en viktig del av arbeidet vi gjør. De siste rapportene våre er «Sexsalg.no, om internett som prostitusjonsarena og personene som selger seksuelle tjenester der» (Ida Elin Kock, 2017), «Sex som kapital, Om unge som bytter sex: utforskning av seksualitet, sårbarhet, grenser og press» (Ulla Bjørndahl, 2017), «Mistanke og magesfølelse, hjelpeapparatet i Oslo sin kunnskap om enslige mindreåriges erfaringer med salg/ bytte av sex» (Sarah S. Warpe, 2017), «Vulnerable persons from Bulgaria and Romania who sell sexual services in Oslo» (Ida Elin Kock, 2017) og «Farlige forbindelser, en rapport om volden kvinner i prostitusjon i Oslo utsettes for» (Ulla Bjørndahl, 2012). En rapport om gutter og menn fra Bulgaria og Romania som selger seksuelle tjenester i Oslo blir ferdigstilt i løpet av høsten 2018.

Relevant forskning

*Ung i Oslo 2018. NOVA Rapport 6/18. Oslo*⁹ er eksempel på relevant forskning. Etter flere års arbeid lykkes Pro Sentret å få inkludert spørsmål om unges erfaringer med å blant annet bytte sex inn i Ung i Oslo, sist gang det ble spurt om dette var i 1996. Å ha kunnskap om ungdom og unge voksnes seksualvaner er vesentlig for å utarbeide gode forebyggingsstrategier og utvikle tjenester som treffer målgruppene.

Dessverre er det, slik vi observerer det, lite forskning på prostitusjon i Norge og i de skandinaviske landene, til tross for politisk oppmerksomhet og tiltak («sexkjøpsloven», 2009) og endringer i markedet (migrasjon, tredjelandborgere, flyktningssituasjon, m.m.). FAFO www.faf.no er den ledende forskningsinstitusjonen på prostitusjons- og menneskehandelsfeltet i Norge og har publisert flere rapporter om disse temaene opp igjennom årene. Vista Analyse evaluerte sexkjøpsloven i 2014 og Amnesty publiserte rapporten «The human cost of crushing the marke» - Criminalization of sex work in Norway, i 2016.

Situasjonsbeskrivelse

Pro Sentrets tjenester er for alle som har erfaring med å bytte eller selge sex, uavhengig av seksuell identitet, alder, kjønnsuttrykk og oppholdsstatus, og vi har ingen krav om rusfrihet. Hos oss kan en være åpen om erfaringene med å selge eller bytte sex, og kan oppleve frihet fra skam og stigma. Vi viser til siste årsmelding for mer utfyllende informasjon om virksomheten vår¹⁰.

⁹ <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2018/Ung-i-Oslo-2018>

¹⁰ <http://prosentret.no/wp-content/uploads/2018/03/Årsmelding-2017.pdf>

Alle våre tjenester er gratis, og vi strekker oss langt for også å tilby gratis prevensjon og andre medisiner som er nødvendig for liv og helse. Man kan være anonym, man kan komme i drop-in tiden eller bestille timeavtale hos sykepleier via nettsiden.

Helseinformasjonen vi gir tilstrebes å være kultursensitiv, lett forståelig og tilpasset brukernes livssituasjon. Mange av våre brukere har lav helseinformasjonsforståelse, i tillegg kan de ha ulike forståelsessystemer av kropp, kroppsfunksjoner og helse som ikke er sammenfallende med empiri og kunnskap. Vi bruker verktøy, som f.eks. SAM¹¹ for vurdering av skriftlig materiell, har funnet frem til ressurser som (interaktive) filmer og tegninger på nett som kan brukes i konsultasjon eller av bruker alene. I disse dager ferdigstiller vi et lite utvalg av informasjon om seksuell helsetemaer beregnet for brukere med språk – og kognitive utfordringer, koplet med mangelfull kjennskap om kropp og kroppslige funksjoner og psykisk helse. Vi bruker tolk når det er nødvendig og har periodevis hatt kulturformidlere ansatt, dette er fagpersoner med sammenfallende kultur- og språkbakgrunn som brukerne våre.

Pro Sentret er til stede på arenaer hvor brukeren er: Vi arbeider oppsøkende på gaten, på innemarkedet, på nett og reiser på hjemmebesøk. Vi er tilgjengelig på telefon, e-post og chat. Vi holder åpent 5 dager/ 2 kvelder i uken.

Med utgangspunkt i hver enkelt bruker søker vi å kartlegge behov, styrke egenomsorg og livsmestring. Vi har et sterkt engasjement for skadereduksjon som forebyggingsstrategi. Skadereduksjon handler ikke bare om å redusere eller avskaffe fysisk uhelse, det handler også om å gjenkjenne og aktivt arbeide med psykisk uhelse og sosiale ulikheter. Behovene er sammensatte og ulike, og det er umulig å få gitt et rettferdig bilde av disse i et innspill som dette. Det vi kan si er at alvorlighetsgraden ofte er stor, eksempler er sammensatt rus- og psykiatriutfordringer, kroniske ikke-behandlede sykdommer som f.eks. hjerte/karlidelser, diabetes, kreft, ustabile og utrygge bo- og leveforhold og utsatthet for vold. Godt folkehelsearbeid, les: seksuell helsearbeid, handler om å utjevne sosial ulikhet i helse. Menneskene vi møter har stor ulikhet i helse og sosiale rettigheter, og handlingsrommet vårt – og brukerens, begrenses av dette. I en ideell verden ville vi kunne tilby alle de samme tjenestene og tilgang på behandling, oppfølging og henvisninger.

¹¹ SAM Suitability Assessment of Materials tilpasset etter Doak, Doak, Root 1996